

ILIA MIHÁLY

ÚJ KÖLTŐK SORAKOZNAK

1

KÖLTŐK EGYMÁS KÖZT

Minden valószínűség szerint nem pusztán a publikációs fórum kitágulása (két antológia) s nem is a szerkesztőségekben kialakuló, fiatalokat pártoló gyakorlat az oka ennek a néhány év alatti ígéretes sorakozónak. A jelenség szoros szociológiai összefüggésben van azzal a mozgással, amely körülbelül egy évtizede az ifjúság néhány generációját a közérdeklődés elé vitte. Ahogyan a napilapokban, folyóiratokban, különböző közéleti és információs vitafórumokon megszaporodott, hosszú ideje központi helyet foglal el az ifjúságvita, úgy tört be az irodalmi életbe is a fiatal írók jelentkezésének problémája, s megoszló véleményeket provokált. Ha lenne irodalomszociológiánk, bizonyára gazdagon illusztrálhatná az ifjúság szélesebb társadalmi problémáinak és a fiatal írók számszerű és minőségi jelentkezésének kapcsolatát.

A *Tűztánc* óta nem volt ekkora súlyú a fiatal költők egyszerre jelentkezése, mint az elmúlt néhány évben; a *Költők egymás közt* kötet vetekszik amannak jelentőségével. (Ezt támogatja az előző években megjelent *Első ének* is, amely először adott nyomtatékot ennek a költői burjánzásnak.) De amíg a *Tűztánc*-ot (szerkesztést és együvékerülést) valamely rokonítható szempont, rokonítható szerzők egyszerre szerepeltetése jellemezte, addig ez az antológia szinte hivatkozik *nem*-antológiászerűségével, a véletlenszerű együvé került fiatal szerzők szerepeltetésével. Úgy tűnik, hogy amit a szerkesztői marok az első merítésre befogott, az került a kötetbe. De így ad mégis többet, nem a hagyományos antológiát, a valóságos folyamatot próbálja adni, s ebben a jó ízlésű, kiváló kritikai képességű szerkesztő, Domokos Mátyás szerepét kell dicsérnünk. Ez a szándékolt véletlenszerűség első pillanatra ellenkezésre sarkall, hiszen az itt szereplő 15 fiatal mellé sorakoztathatnánk a másik tizenötöt. De ver a hír felőle, hogy készül a folytatás, a másik hasonló antológia, s így a névsorpozlást elhagyhatjuk.

A mostani jelentkezésnek súlyát 14 „idősebb” kortárs is megadja; baráti kritikával, lelkesedve, kételkedéssel és bölcsességgel szólnak egy-egy ifjú szerzőről. Nagyon szép gesztus, ügyes szerkesztői fogás, és: egy kicsit leleplezés is a bemutatottaknak. Mert a bemutató valamiképpen ott van a bemutatkozó verseiben, néha úgy is, hogy neki ajánlanak egy-egy művet, meg úgy is, hogy ott leljük a versekben a példakép utánzását, követését.

Nehéz lenne megmondani, hogy milyen vonalak rajzolódnak ki ebben a gyűjteményben; inkább csak mozaikok vannak, amelyeket érdemes megvizsgálni: milyen képpé illeszthetők most vagy a jövőben. Az egyik lényeges mozzanat: a kifejezésre jutó életérzés, a mondandó, ami versben tör utat és kér meghallgatást az olvasótól. Nem egységes ez sem, de néhol hasonló reagálást jelent ugyanarra az élményanyagra. A megszólalás szinte kivétel nélkül az őszinteségre alapozódik: „*Nem tudunk mímelni*

semmilyen elvet" (Apáti Miklós). Föltűnő sűrűséggel bukkan föl az az érzésük, hogy egy kicsit megkéstek, 25–37 évesek, a magyar lírikus pirul, ha Petőfi éveinek számát meghaladja és még mindig fiatal költőként emlegetik. Szinte alig van szerző, akinél ne bukkanna föl a helykeresés gondja, írásaik legnemesebb értelmű közhasznú szerepe. „Kit érdekel, hogy érdekel-e a világ Kit érdekel e költészet nevű pimaszság” (Szepesi Attila). Takács Zsuzsánál sem véletlen egy fölkiáltás: „hol vagyok?” És szűkre szabott költői témájának és élményének végletes magatartást sugalló sora is jellemző: „Nem kapaszkodom meg semmiben.” Hogyan tekintenek önmagukra? Apáti írja: „Szegények között előkelők, Apáink előtt gyermekek, előkelők közt elrettentők, de azért nagyon kedvesek.” Bizonyára költőszerepének értelmére utal a legelvontabb Beney Zsuzsa, amikor ezt írja: „Rozsdás vas rácsfűzére milyen vágytól virágzik”. Kiss Benédek önvallomásában meg ezt olvashatjuk: „Nemzedékem alapélménye a magába fúló reménytelen meditáció... természetellenes és egészségtelen állapot.” Szepesi Attila a heves pózokat irtja önmagából. Csak egy szerző írja, hogy megforgatni jött a világot. Általában a köznapok igazete legtöbbjük vonzalma, bizonyos költői földközelség, amely nem olyan könnyű szerep: „De nincsen menekvés, haza kell vándorolni: tejet, kenyeret venni a boltban, szemedre egynapos mosolyt” (Apáti Miklós). Nem ritka a fölönöttség kapujában álló fiatal idegenkedő érzése ettől a fölönött világtól; valami túlóregség, csinált tapasztaltság, az ismert, de meg nem élt élmények, magatartás elutasítása, amely jól láthatón az előző nemzedékek közéleti szereplésének bíráló szemlélete is. „Csak idomultam, alázkodtam” — írja Apáti Miklós. Pedig bizonyára nem a maga élménye volt, különösen nem ilyen erős múlt időben. Mások élménye vetül vissza és jelentkezik Petri György programszerű versében: „Ismeretlen kelet-európai költő verse 1955-ből.” Tölgyessy Miklós egyenesen a szerepjátszásra bízta magát: „arcomra kötve hordozom hazug, megbánó mosolyom, és meghalt bennem minden megadás.”

Mit tartanak föladatuknak? Direkt költői program inkább csak a prózai önvallomásokban van, érezhető, hogy a versben ettől a programadástól idegenkednek. Apáti írja: „lettem a soha meg nem érkezők jövendő hitű apostola”; s mellé fűzi prózában: „Társadalmi-politikai központú a gondolkodásom.” Szinte csak ő emlegeti ezt. Az ars poeticák is inkább csak az önvallomásokban vannak. Van közhelyszerű is: hinni az emberben, az életben, fontosat kifejezni a költészetben. (Szép program, csupán a versek nem állnak mellette.) Szepesi a belső végtelen művelésében látja a költészet föladatát. Kiss Benedek költői képe: „a költő gerincén fordul az égbolt.” Ha innen nézzük a gyűjteményt, akkor nem tudunk fölfedezni új programot, akkor azt kell mondanunk, hogy nagyon is az ősök, elődök, kortársak köpönyege alatt maradnak a fiatal szerzők.

Az a szemrehányás, amit Szentmihályi Szabó Péter az idősebb nemzedék szemére vet, egy kicsit sánta dolog: „... még mindig meg lehetne fogatni az egész világot, ha apáink és nagyapáink jobban bíznának bennünk és többet bíznának ránk; ha nem öregítenének, várakoztatnának és görbíteniének magukhoz, névtelen hivatalok, lépcsők, paragrafusok útvesztőiben.” Szerzőnk elfelejti, hogy apáinkat és nagyapáinkat ugyanazok a paragrafusok védik vagy szorítják, mint a fiaikat most. Nem tagadható, hogy a nemzedéki ellentét vagy inkább nemzedéki különbözőség szerepet játszik új s új írónemzedékeknek az előzőktől való elkülönülésben, szembenállásban, de nincs nemzedék, amely az irodalomban elvehetné az eget az őt követőtől, legfeljebb a külső elismerést késleltetheti. Ugyancsak Szentmihályi Szabó írja: „A gondolat, a szellem új mechanizmusát szeretném beindítani, ezt tartom mai költőhöz méltó feladatnak... A gondolat jobban érdekel, mint a vers.” Ez meg is látszik a kötetben közölt írásain: a líra lényege az érzés, az érzés megjelenése a kép, elhalóban van írásaiban.

A példaadók között József Attila neve bukkan föl legtöbbször s azután a kortársaké: Juhász Ferencé, Nagy Lászlóé, Pilinszkyé, Weöresé, s az ő kezük nyoma sokszor a verseken is. Petri György arról írt, hogy a József Attila-i hagyomány közvetlenül nem folytatható, az ő fölszabadító példája Eliot. Azonban ez csak program maradt, nem látszik meg írásain, s az a sejtésünk, hogy divat húzódik meg e program mögött,

s nem József Attila vagy Eliot igazi ismerete. (Föltűnő, hogy a gyűjteményben milyen kevés a világirodalmi példakeresés.) Közvetlenül Petri után Rózsa András (a kötet egyik legarc nélkülibb szerzője) egy tökéletes József Attila-utánérzéssel jelentkezik. De a legönállóbban a maga útját járó Oravecz Imre is — leírja József Attila kulcszavait: „minden nehéz, törékeny.” Iszlai Zoltán minden előd és kortárs hű tanítványa, alig van önálló verse, eredetinek tűnő hangja, mindenütt József Attila, Juhász Ferenc majd Garai Gábor írásainak inspirációjára ismerünk, s a *Kapudöngető*, mely erősen adys írás, föltűnő képzavarral zárul.

Az együttjelentkezés, a gyűjteményben való (bizonyára kényszerű) megjelenés egy kicsit levon külön-külön értékükből, nyilván el is odázza önálló megjelenésüket. Pedig néhányuk már nem illik ilyen kényszerű együttesbe: Apáti Miklós, Szepesi Attila, Kiss Benedek, Oravecz Imre s a három költő: Beney Zsuzsa, Kiss Anna, Pardi Anna írásain nyugszik e kötet sikere és követel önálló kötetet önmagának. (Oravecz Imre írja is, hogy van egy kötetre való verse, biztosan kísérletezett már a megjelenetéssel.) Apáti az, aki közülük a legszeleesebb valóságot veszi versbe, és ezt tiszta lírai beszédben, pontos képben tudja kifejezni. Vándorút-motívuma nagy nyugtalanságát takarja, és jelzi: nem idegen tőle a kitarulkozás érzése sem. Vallomások költő. Szepesi Attilának (akit nem reprezentál igazán ez a válogatás) leginkább önmagára méretezett élménye van: „a gyermekkori kert hitével állni a férfikor kapujában” — ezt írja konok következetességgel és tárgyához harmonizáló verssel, talán leginkább birtoklója a versnyelvnek. Ő az, aki szépséget tud adni írásainak és írásaival. Kiss Benedek a legkomolyabb és legmélyebb; amit magára vett, az a legszeleesebbkörü mondandó. Érzés és gondolat súlya van írásaiban, amihez ér, vibrálni kezd, minden sorát vele érzem és értem, ha olvasom. Oravecz Imre a legabsztraktabb lírát műveli. Röntgenverseket ír, a tárgy és az érzés is átvilágítódik. Jellemző verstermő helyzete: „Lecsukott szemhéj alatt képek... minden lezárva önmagába sértetlen és egyedül.” Nehéz írásainak asszociációs útját járni, de ha kulcsát leli az olvasó, és bejut ebbe a zárt világba, akkor észreveszi, hogy egy kicsit álarcos versek ezek, amelyek rejtik, visszazorítják az érzéseket, hogy pontos, tárgyszerű leírásban adják vissza a szemhéj mögötti világot. (Ami nem tág világ, de intenzíven élt és látott.) Kísérletnek egészen impozáns, és nyilván nagy gazdagodási lehetőség a pontos versbeszédre, de költői útnak nem lehet túlságosan hosszú, hiszen a költői egyéniséget nehéz lesz egy életre ennyire háttérbe szorítani, az érzéseket lefojtani. Beney Zsuzsa az „éter” költő, a fény, vonalak, képek verseit írja. A műveltségélmény-versekben (*Eurydiké, Orpheus, Iokasté*) nem jut tovább enyhe utánérzéseknél, a *Transzcendens dalok* egy 100 év előtti stíl (szándékol?) jelentkezése, a *Dalok* meg sok helyütt a műkedvelés határát súrolják. De a *Requiem* bizonyító írás, igazolja Weöres Sándor lelkes méltatását és azt is, ahol mély, valóságos élmény munkál, ott a mű ép és eredeti. Kiss Anna egy életkór költője, de azé igazán. A folklorból megújuló költői példák állnak előtte, a csönd és meghittség sugarazza verseit. „Neked innen kell elindulnod” — biztatja magát, s ez a hely a szülőföld és embereinek világa. Kötődés hozzá, programja is. Jellemző képe: „A hallgatásnak ága van.” Pardi Anna a legellentmondásosabb jelenség, de igen sok ígérettel. Csak a kifejezésre törő mondandója hívja föl magára a figyelmet, szertelen őszintesége, korához nem méretezett szenvedés és zaklatottság, helyét nem találás, mindez a szólás nyelvének teljes bizonytalanságával. Benne van meg talán leginkább a fiatal-ságnak az az életérzése, amely különböző divatokban csapódik ki. Ez adja hitelét. Tölgvessy Miklós is több az ígéretnél; egy mélyen átértett üzenetet írt kortársaihoz, s a maga apátlanságába megbújik a Nyírség gondja is. Versei finom metszetekre emlékeztetnek, tömörítés és pontosság az erejük. Egy töredékes föliratot utánzó írása nyelvi fantáziájáról tanúskodik. A gyűjteményben Bisztray Ádám erősen leíró lírikusnak mutatkozik, pedig több annál, líraibb is, mint ez a válogatás mutatja. (Érdekes dolog, amit nála Fodor András dicsér: a tájverseit, azt a kötet egyik szerzője dühösen elutasítja a költői világból.) A műfordító Takács Zsuzsa pallérozottsága nyilvánvaló, de túlnyomó többségben szereplő halálversei modorosnak tűnnek. Kertész

Péter harsságba átsapó szomorúsága, bármennyire is élményekkel igazolt a versben, csak szerep marad; néhol Ladányi Mihályra emlékeztető gesztusokkal találkozhatunk nála. (Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.)

ELÉRHETETLEN FÖLD

A *Kilencek* csoportjának antológiája jelent meg ezen a címen. Kötetüket az *Írószövetség KISZ szervezete* adta ki háromévi várakozás után. Talán azért is nem vállalta hivatalos könyvkiadó a megjelenésüket, mert furcsa, szokatlan volt a fiatal írók nagyszámú seregében, hogy egy kis csoport ilyen összetartón, elkülönülően jelentkezett, és megkülönböztetett együttesét nem akarta fölosztatni a kiadók által tervezett és szervezett antológiákba. Valamiképpen kifejezésre akarták juttatni rokonságukat, ami nem csupán generációs okokban van. A kötet előszavát író Nagy László utal közös jegyeikre: a folytonosságba állnak bele, komoly ügyekről komolyan szólnak. Valóban: e csoport legkiütközőbb jegye, hogy következetesen kísérleteznek a magyar költészet hagyományainak átértelmezésével, megújításának lehetőségeivel, nemcsak formai szinten, hanem a költői magatartás, témakör hagyományában is. Ha okát keressük folytonosságot hangsúlyozó, közéleti szenvedélyt sugalló tulajdonságuknak, akkor két forrásra is bukkanunk. Az egyik, mely nem érdemből s nem szerzett jogokból táplálkozik, hanem abból a természetes tényből, hogy legtöbbször a kétkezi munka embereinek világából jött. Nem automatikusan meghatározó tényező ez, de náluk kétségtelenül döntő élmény s a szólást befolyásoló mozzanat. Egyikük sem élte hosszan, önállósult tudattal ezt a világot, csak közvetítve, másodlagos élményként kapták. Ám mindannyian egyetemet végeztek — s ez a másik forrás — tanulmányaikon keresztül a múlt (társadalmi és művészeti vonatkozásban egyaránt) erősen befolyásolta jelentkezésüket. Akárhányszor igazolni lehet náluk ennek a második forrásnak bűvópataként való előtűnését.

Az együttjelentkezés itt nem szerkesztői munka eredménye, a résztvevőké inkább. Itt a szólást jobban támogatja a közösség, mint az előző antológiánál. A jelentkezés mozzanataig kedvező légkört ad ez a fajta együttes. De a *költő, az igazi*, ott kezdődik, ahol különbözik. Az antológia menedék, segítség annak, aki önállóan még nem tud szólni, figyelemre méltót adni. Az *Elérhetetlen föld* csoportjában is megvannak a különbözőségei. Már csoportjuk megítélésében sem azonosak. Kiss Benedek, aki a *Költők egymás közt* című kötetben is szerepel, baráti társaságnak nevezi a költőcsoportot, Molnár Imre meg egyik versében általánosabb érvénnyel arról beszél, hogy nincs semmiféle tábor. Az antológiából, a csoportból való kinövés elkerülhetetlen lesz legjobbjaik számára, mert ebben nemcsak megkülönböztetés, különbségtudat van, hanem elkülönülés, bizonyos elzárkózás is.

Falusi, paraszti, vidéki élmények, folklorisztikus jegyek, melyek a városi élményekkel ütközödnének verseikben — legtöbbszörnél fölfedezhetők. Mintha közvetlen költőelődök útját járnák meg újra, sokat tanulnak tőlük.

Az önálló kötettel is jelentkező Győri László, akinek írásaiban a József Attila-i játék és komolyság jegyei is megújulnak, a népi misztikának szürrealista versekben ad hangot. Itt hatás és élmény fonódik össze. De szinte kitapintható tanulmányainak hatása, amikor a *holdvivő bárány* című versében az ismert Szent István-ének visszhangzik, vagy stílusgyakorlatának eredményét olvassuk, az *Orosházi virágének-et*. Két súlyos költői témája van: a költészet földadata, amivel számot vetni tipikusan fiatal költői gesztus (kötetbeli társainál is minduntalan előtűnik ez). A versről kérdezőn mondja: „Látomás, eposz, köznapri öröm” — s határozottan: a vers „vörösregharang, somfabot, husáng”. S ha mögétékintünk ezeknek az alig költőiesített képeknek, akkor észrevesszük, hogy örökölt költői földadatok közt dilemmázik. Másik költői témája a magatartásforma kialakítása és a hovatartozás érzése: „Nem tántorgok, nem osztom ki

magam" ... „Miféle népből jöttem én, a törzsjegy kiével egyezik, kinek szívébe döftem én, hogy fölvérzek megint?!" Ez utóbbi gondolathoz tér vissza legtöbbször Győri költészeté. Öngúny és komolyság vegyül verseibe. Jól versel (mint mindegyik társa), tanult és ráérzéssel kiművelt formakincse kiegyensúlyozott, nem színes, nem sokvariációjú. A formajáték iránti érzék a kötet egyetlen poétanőjét, Mezey Katalint jellemzi. Formája erősen a folklorisztikus műfajokba ágyazott. Életérzése „az egyhangúság emlékművei között" járó, „önmagába fulladt" ifjúság életérzésnek kifejeződése, versbeni hangja. Csináltság nélküli a szándék, ami bizonytalanul tör elő, de tisztán: „eressz bizással, buktatóval, élni és meghalni valóval." Sokkal több akar itt kifejezésre jutni, mint amennyit a versben kimond, ez a háttér még eltér lehet Mezey Katalin verseiben, és fölemelheti írásait az egyediségből. Molnár Imrét lehetne vele leginkább rokonítani. Az „örökös hátországbán élek" ... „messze morajlik a front" — nemzedékének tipikus életérzése. Ő leginkább ezt az érzést variálja verseiben, néha-néha igen találó az írása. A gúny, amellyel a csinált hősiességeket illeti, önmagának is kijár, s a gúny mögött a köznapi óhajlás: „ó, csak lennék olyan, mint a villamoson bárki." De Molnár Imre szóválságban szenved, beates kiáltozásainak nincs mindenütt hitele, s a vers sokszor fullad közhelybe nála. Egy helyütt fiatal kortársától kölcsönöz: „Öklök a fán, akár az almák fenyegednek a lomb közül". Néhány éve Buda Ferenczről olvastunk hasonlót (s jobbat!): „Ötszáz piros öklét rázza az almafa."* *Kiss Benedek* válogatásán látszik, hogy igyekezett a „kilencek" antológiájához igazodni. Kiemelkedő szerepe itt is vitathatatlan, éppúgy mint az előző antológiában; de ha ott érdemeiről szoltunk, szólnunk itt másról is. Nem kétséges, hogy élményeinek sötétebb tónust hittel tud adni. Költőkortársait és példáit nem utánozza, tud önállón szólni. De föltűnő, hogy Ady milyen erősen hat rá ezekben a versekben. „Nem fogy a sírás a Kárpátok alatt" — írja le egy helyütt, s még ugyanebben a versben: „sej valahonnan ma is elkések." Másutt meg így zeng vissza Ady: „Halott terhét a gálya kirakja." Tanulmányainak hatása ez? Vagy inkább a költői szerep próbálgatása a hagyományokból? Bizonyára mindkettő. Jól mutatja, hogy *Kiss Benedek* hogyan járja végig a költőelődök példáit, önmagát keresve. Oláh János legmélyebb élménye, amit versbe vesz, az ősök emléke (a cselédösök), gyermekkor (falusi világ) emlékei. „... jönnek, akiknek emléket már csak dőlt kereszték őrzik." „Gyermekkorom havasát járom." De ez lehet öröklött költői témája is, van azonban sajátabb mondandója, generációja jellegzetes szólásvágának kifejezése: „szeretnék gátlástalanul mindent elmondani." Szabadverseiben egy kicsit leírón, de táj, tárgy s gondolat kerül pontosan versbe. Leírja ezt a szót: *rögszerelem*; avíttnak tűnik, régiesnek, de tiszta ars poeticának is. (Az ő verse a kötet címadója.) Koncz József csak szándékában lehet a kilencek tagja, a megvalósításban elmarad a kötet szerzőitől. Sokszor csak költőieskedés, manír népiesség van írásaiban, kusza, szétszórt sorok a versekben. A Dürer-képről írott verse azt is bizonyítja, hogy a szabad verset összetéveszti a prózával. A nyelvi kifejezések gyöngesége, pontatlansága kiütközik írásain. Kovács István is a költői magatartásforma leshözegésével köszönt be az antológiában: „Ha térképek piros pontjai jelölik csak a népet... Temetheted-e vérző arcod a bodzák tenyerébe." Egyik mély élménye, vers-témája a háborúban pusztult apa emléke, az apátlanság érzésének nemzedéki szintű megfogalmazása. Néhány éve ezzel a jeggyel tűnt föl. Újabb történeti tárgyú írásai mutatnak hangváltást. Nem egyszerűen történeti mozzanatok megverselése ez, hanem nemzedéke gondjának jelentkezése a múlthoz való viszonyában. Kovács István is a hangkereső költők közé tartozik. Rózsa Endre is ilyen költője az antológiának. „... föl kell gyűjtanom gyermekkorom apáink nyaratát bátyáink ifjúságát" — írja. S itt bizonyos ellentmondásban van a kötet többi költőjével. Amire rátalált, az a természetes otthonosság a világban, neki már nincsenek honfoglalások, hősiességek: „sosem halunk meg ezen a csatatéren." Mégis, az *Öregek táncá*-ban, a *Faluvég*-ben az ősoket idézi meg. A kilencedik költő, Utassy József, neki is önálló kötete van már, az antológiával egyidőben jelent meg, róla külön szólnunk.

* Vö. még Póner Zoltán sorával: „s öklüket rázza zúdulnak le / töltésről a pipacsok" (1962.).

A kilencek jelentkezése nem egyszerűen egy antológia megjelenése. Olyan költői magatartásforma megújításának kísérlete is, amelyet az utóbbi időben sokan nem tartottak már korszerűnek, eléggé „költőinek”. A köz életének gondjai szövődnek be legjobbjainak verseibe, s ez nem csupán a költőcsök hagyományának utánzása, hanem tehetséggel párosuló szenvedély, mely a készen kapottnak hitt haza újabb birtokbavételévé tágul mindannyiuk részére elkerülhetetlen föladatként. (Az *Írószövetség KISZ szervezetének kiadása 1969.*)

UTASSY JÓZSEF: TÜZEM, LOBOGÓM

A „kilenceket” Utassy-csoportnak is szokták emlegetni. Nem vezérségről van szó, hanem arról, hogy benne hangosabbak, láthatóbbak azok a jegyek, amelyek az egész csoportot jellemzik. Utassy küldetéses költő, aki szükségét érzi sűrűn szóvá tenni, hogy nemcsak a maga nevében beszél, s a költői hivatást többnek érzi a maga dolgainak versbeli kinyilatkoztatásánál. Első olvasásra túlságosan hangos, hetyke líra ez, a szertelen garabonciásság magatartását idézi; a kötet ajánlója is a nagy tettekre hivatott népmesei kisebbségi szerepét szánja neki. Pedig biztos, hogy e mögött a vidám, mindent lebírni akarás mögött, a tárgyhoz sokszor nem is illő túl hangos beszéd mögött nem a világlebírő vágy munkál, hanem olyan költőegyéniség, amely önmaga és közössége életét fokozottan éli át, sőt szenved, kétségei vannak, s ezeknek lebírása az igazi vágya. Az indító élmény, mely szólásra bírja: „Élni szeretnék Élni Igen Emberül élni végre hiszen azt se tudom hogy (élve talán?) hova temették édesapám kit nem a rák, nem: FEGYVER ÖLT MEG árva maradtam s anyám özvegy.” Nem kételkedem én olyan írásainak hitelében, amelyekben hangosan, önmagát sem kímélve gúnyosan nyilatkozik a világról, de nekem föltűnőbb, hogy egy gyermekkort idéző tájversbe bekerül ez a két sor: „Szomorú vagyok és komor. Én utálok gyermekkorom!” Pedig a legtöbb öröksége ez: az apátlanság, a szegénységbe süllyedt gyermekkori világ. Legtöbbször ennek képei tűnnek elő a versekben, szinte naturalisztikus közelséggel. Miért utálja mégis? Mert kísértőnek tartja, félelmesnek, nyomait érzi mások és önmaga életében is, a közösségében is. Emellett félti is az elmúlását, az elfelejtését: olyan figyelmeztető erőt érez benne, amely társadalmi hatóerő lehet a tisztaságra, emberségre.

Utassyban is él e hovatartozás dilemmája, melyet nem oldhat föl automatikusan a honnanjöttség tudata. Külön ciklust szerkeszt *Senki Földjén* címmel, és önmagát „Senki Földjén örök Napszámosnak” nevezi. Ez a szolgálatszerep a legjobb magyar költői hagyomány és kortársköltői magatartás elfogadása is. A „Senki Földjén” helyzetét súlyosbítja a költői megszólalást körülfogó érzés is: „Maradtál volna a felvégen inkább! Nem perzselné talpadat most a szószerk.” Csak a megcáfolást váró költői fogás lenne ez? Nem az. Egy fiatal költő egyéniségének küszködése, lenyomata ez. A *Monológ a pódiumon* című ciklus is vers életérzés és élethelyzet megjelenése is. Nem felel meg a valóságnak? De kifejezi azt a kétséget, ami nemcsak a fiatal költőt gyötri: mi a költészet haszna, hatása? Átéltése, versbe vétele mélyebb kedélyt igényel, mint a garabonciásság, s ez Utassyból nem hiányzik. Honnan van ez a „Senki Földjén” életérzés? Csupán csak a fiatalabb generáció tértérelmeskedés fölfokozó, türelmetlen gesztusa ez? Bizonyára az is. De Utassynál más mozzanatát is lelhetjük. A *Kikelet Hortobágyról* című versében írja:

*Világ! eladó a sorsom:
pulim, kullancsom, koloncom,
kis pejlovam, karikásom,
a Hortobágy, az a bársony,
s a baltás verőfény.*

A József Attila-i mozzanat mellett a rejtett gúny fog meg, az előző nemzedékek délibábos eszményeinek reminiszcenciáit árusítja ki, veti el magától. S ha itt még a külső játékra ügyelt inkább, *A Nagy Szavak körútján* című versében már csak a mondandóra figyel:

*S tüntetek itt! A Nagy Szavak körútján!
Nem tud mit kezdeni velem a rendőr,
mert nem öltem — úgymond: parancsra! — senkit,
s verejtéket sem síkaszthattam elvből*

*édes hazám (vagy a magam) javára.
És nem fuvaroztattam úgy az eszmét,
hogy a gazda a légyzenés küszöbről
rávillantsa a nagypofájú fejszét...*

De hiszen ez nem érdem. Tisztasága az apák „bűnétől” természetes dolog. S ha mégis szemére veti ezt az előző nemzedéknek, türelmetlenséget, feszültséget jelez. Utassyban elégedetlenség van: a forradalom nem teljesedik be olyan gyorsan, olyan mélyen, mint szeretné. Szinte XIX. századi frazeológiával idézi meg a forradalmat, nagybetűs Márciust ír; azokat a jelképeket ismétli meg, amelyeket olyan sokszor lejárattak költői tollak is. Utassyban generációja jelzi ezeknek a forradalmi jelképeknek mély átélését.

Sok tájverset ír, legtöbbször a gyermekkor világáról, de mindig benne áll maga is a versben, és gyakran bővíti meg történelmi mozzanattal a tájleírást. A történelmi téma megjelenése más témájú versekben is, típusos jelenség: a múlt nem készen kapott elfogadása, hanem értelmező birtokbavétele vagy elutasítása.

Szeret játszani: szóval, gondolattal, érzéssel. Tud őszintén szólni arról a szerelemről, mit köznapi gondok sújtanak. A játéki néha poénverset szül, ez veszélyes játékra, könnyűségre csábítja. Nagyon eredetinek tűnhetett neki ez a két sor: „Hogy nélküled mégis kibírjam itt: előhívom csókjaid negatívjait.”* Pedig ez csak eredetieskedés. Leírja ezt az elkoptatott rimpárt: lebben — önfeledten. Bár néha nem tudni, hogy a gúny lapul-e az ilyen megoldások mögött?

A költői szólásra szava, s e kötettel bizonyosága van Utassynak; a kötetzáró vers egy nagyobbra szánt szerep betöltését ígéri:

*Sikolyig szitott szén, szemem:
micsoda tűz vagy értelem!*

*A körémhűlt, merevédett
abroncs-világgyetemet
rámforrósítja lángod:*

pirospánt rajtam! átfog,...

(Magvető Könyvkiadó 1969.)

* Vö. Váci Mihály *Magnézium villanásban* c. versével: „... remegve előhívják / elérhetetlen alakod / sápadt negatívját” (*Mindenütt otthon*, 1961.).